

ÎNTRE ORIENT ȘI OCCIDENT

Neagu M. Djuvara s-a născut la București în 1916, într-o familie de origine aromână așezată aici la sfârșitul secolului al XVIII-lea, care a dat țării mai mulți oameni de seamă. Licențiat la Sorbona (istorie, 1937) și doctor în drept (Paris, 1940). Participă la campania din Basarabia și Transnistria (iunie–noiembrie 1941); rănit în apropiere de Odessa. Intrat prin concurs la Ministerul de Externe în 1943, este trimis curier diplomatic la Stockholm în dimineața zilei de 23 august 1944, în legătură cu negocierile de pace cu URSS. La Stockholm, funcționează ca secretar delegație până în septembrie 1947, când comuniștii preiau și Externele. Rămâne în exil, militând până în 1961 în diverse organizații ale diasporei. În 1961 pleacă în Republica Niger, unde va sta 23 de ani în calitate de consilier diplomatic și juridic al Ministerului nigerian al Afacerilor Străine și, concomitent, profesor de drept internațional și de istorie economică la Universitatea din Niamey. În 1972, obține doctoratul de stat la Sorbona cu o teză de filozofie a istoriei, sub îndrumarea lui Raymond Aron; mai târziu, obține și o diplomă a INALCO de la Paris. Din 1984 este secretar general al Casei Românești de la Paris, până în 1990, când se întoarce în țară. Este membru de onoare al Institutului de Istorie „A.D. Xenopol” din Iași și al Institutului de Istorie „N. Iorga” din București.

Cele mai importante cărți: *Le droit roumain en matière de nationalité* (teză de doctorat); *Civilisations et lois historiques. Essai d'étude comparée des civilisations* (carte premiată de Academia Franceză); în românește, *Civilizații și tipare istorice. Un studiu comparat al civilizațiilor*; *Le pays roumain entre Orient et Occident. Les Principautés danubiennes dans la première moitié du XIXe siècle*; în românește, *Între Orient și Occident. Țările române la începutul epocii moderne*; *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*; *Cum s-a născut poporul român*; *Mircea cel Bătrân și luptele cu turcii*; *De la Vlad Țepeș la Dracula Vampirul*; *Însemnările lui Georges Mănescu* (roman); *Amintiri și povești mai deocheate*; *Amintiri din pribegie*; versiune franceză: *Bucarest–Paris–Niamey et retour ou Souvenirs de 42 ans d'exil (1948–1990)*; *Există istorie adevărată?*; *Thocomerius–Negru Vodă, un voivod de origine cumană la începuturile Țării Românești*; *Războiul de șaptezeci și șapte de ani (1914–1991) și premisele hegemoniei americane. Eșeu de istorie-politologie*; *Ce au fost „boierii mari” în Țara Românească? Saga Grădiștenilor (secolele XVI–XX)*; *Răspuns criticilor mei și neprietenilor lui Negru Vodă*; *Misterul telegramei de la Stockholm din 23 august 1944 și unele amănunte aproape de necrezut din preajma dramaticei noastre capitulări*; *O scurtă istorie ilustrată a românilor*.

NEAGU
DJUVARA

ÎNTRE ORIENT
ȘI OCCIDENT

Țările române
la începutul epocii moderne
(1800–1848)

Traducere din franceză de
MARIA CARPOV

Ediția a VIII-a, ilustrată

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Fiicei mele, Domnica...

PROLOG

SCENE DE SFÂRȘIT DE VEAC

UN OSPĂȚ DAT PENTRU CAPUDAN-PAȘA DE CĂTRE CON-
STANTIN VODĂ HANGERLI * CUM A PIERIT ACESTA, CHIA
ÎN PALATUL SĂU, SUGRUMAT CU LAȚUL

Tabloul întâi: 1798

„Deci într-aceea vreme a venit Căpitan-pașa la București și acolo petrecând doao săptămâni făcutu-i-au Vodă zăfeturii. Și au zis Căpitan-pașa lui Vodă să cheme pe boierii cei mari cu cocoanele lor la zăefet. Și chemând Vodă boierii, au venit după poruncă, fără cocoane. Vodă, văzând că n-au venit cu muerile lor, nu i-au silit, ci au trimis pe postelnicul cel mare și pe cămăraș de au adus mueri podărease, curve și cărciumărese. Însă au ales mueri mai chipeșe și mai frumoase și le-au îmbrăcat cu haine frumoase din cămara lui Vodă, făgăduindu-le daruri domnești, să facă toată voia lui Căpitan-pașa și a agalelor lui și să sloboază la chefuri. Și aducându-le vel postelnicul le-au numit că sunt cocoanele boierilor, arătând «iată aceasta este Brâncoveanca, aceasta Goleasca, aceasta e Corneasca, aceasta e cutare și aceasta e cutare Filipeasca». Căpitan-pașa văzându-le s-au bucurat și șezând toate la masă cu boierii și Vodă și Căpitan-pașa cu agalele, zicându-i muzicile la masă. Și, după ce au mâncat, s-au sculat și, ridicând masa, au poruncit Căpitan-pașa să joace boierii cu cocoanele lor, și au și jucat. Și fiind jocuri până seara și iarăși puind masă după masă jucând până în puterea nopții. Și încetând au zis Căpitan-pașa lui Vodă să-i oprească pe una mai aleasă pentru culcare, că știe el că sunt bucureștencele iubitoare de împreunare: și așa s-au și făcut. Și celelalte le-au dat la paturile agalelor și boierii s-au dus la casele lor, poruncind Vodă postelnicului să spue muerilor să le fie cu voe. Iar dimineața au dăruit turcii pe mueri bine, socotind că sunt cocoanele boierilor și le-au slobozit. Apoi cămărașul le-au dezbrăcat de hainele cu care le-au fost îmbrăcat și le-au dat drumu...“¹

Tabloul al doilea

„Și îndat-au chemat pe vezirul și i-au poruncit să scrie ferman și să trimiță capigiul împărătesc să meargă să taie pe Vodă, să-i aducă capul la împărăție, pentru prea multă răutate și sărăcie ce au făcut raialilor împărătești din Valahia. Și de grab vezirul au poruncit unui capigiul iscusit și măestru a tăia pe cei mari cu cumpetare. Și i-au zis vezirul: «Iată fermanul împărătesc și cu putere mare și cu strașnică poruncă, ia-l și mergi la Valahia de taie capul beifului de acolo și-l adă spre a-l vedea preaputernicul nostru împărat. Că iaste nevrednic a fi bei. Și de nu vei împlini porunca capul ți-l voi tăia». Capigiul luând fermanul s-au închinat vezirului și gătindu-să au plecat, luând cu el un harap groaznic la chip și mare, cu îndrăzneală la ucidere, buzat la gură. Și viind pre drum, pre la hanurile de beilicuri nu spunea nimănui unde merge și cu ce treabă iaste trimis. Ci cu cumpătare din conac în conac mergea cu grăbire. Pentru că domni țării au oameni turci, hangii le dă plată bani mulți de ispitesc pe cei ce trec de la împărăție la București. Și dacă dovedesc că merg la Vodă cu poruncă ori de bine ori de rău, cu mare grăbire merg înainte și spun lui Vodă ca să păzească, și iau bacșișuri mari de bani.

Deci sosind capigiul la București au mers la hanul beilicului după obicei și șezând la han trei zile au spus că merg la Dii la Căpitan-pașa, și la Ostrov cu porunci împărătești. Și lui Vodă iar asemenea i-au spus cel ce au fost trimis de au cercetat pentru venirea capigiului. Deci capigiul gătindu-să cu ai lui au încălecat și au mers de au intrat în curtea domnească și au descălecat la scară și intrând în casă la logofeție au zis să facă aretare beifului, că are a vorbi cu Măria sa din gură, cuvânt de taină de la dragomanul Mării sale de la Țarigrad și iaste călătoriu de nu poate zăbovi. Și ducând pe capigiul la vel postelnic și spuind și lui, au mers postelnicul la Vodă și i-au spus. Vodă au zis «lasă-l să vie». Postelnicul au zis: «ba să-i spunem că ești Măria ta zaif, că are cu el și un arap groaznic». Vodă au zis: «așa au obiceiul capigiului de iau cu ei câte un om groaznic pentru mândrie, ci să vie să vedem ce-mi va spune de la dragoman». Postelnicul au mai ispitit pe

capigiu și au zis că: «Măria sa este acum cam zaif. Ci la întoarcerea sa va veni iar pe la București și va afla vreme de va vorbi cu Măria sa.» Capigiul a zis: «Eu având fermanuri către Căpitan-pașa pentru turburarea Pazvandului și pentru alte trebi împărătești și voi să merg și la Ostrov la haian, și de acolo nu întorc pe aici, căci pe aici am venit într-adins să-i spui ceale ce mi-au spus dragomanul Mării sale. Ci voi să vorbesc cu Măria sa cinci, șasă cuvinte și să plec, că nu poci zăbovi.»

Postelnicul mergând la Vodă și mai spunându-i zisele capigiului, i-au zis: «să vie să spue». Deci postelnicul au zis capigiului: «Te poștește Măria sa.» Și mergând capigiul cu arapul au intrat în iatac la Vodă și i-au părut bine că au apucat înăuntru. Și făcându-i capigiul obișnuita închinăciune cu mâna după obiceiul turcesc, asemenea și Vodă către capigiu, l-au poftit să șază, și au șazut în pat pe salte lângă Vodă, iar arapul au șazut pe laviță sau pe un scaun. Dat-au capigiului cafea și cebuc, iar harapul n-au primit. Și începând a vorbi unul cu altul, întrebând Vodă pe capigiu de cele ce sunt la împărăție, capigiul i-a spus cele ce au știut. Și înfiorându-se Vodă de vederea harapulului, au făcut semn postelnicului să mai cheme ciuhodari în casă, grăindu-i franțozește. Și eșind postelnicul afară, harapul au sărit repede în spinarea lui Vodă puindu-i lațul în gât. Capigiul au slobozit amândouă pistoalele o dată în pânțele lui Vodă, harapul îl sugruma cu lațul, trăgând cu amândouă mâinile jos din pat. Și fiind și Vodă cu vârtute, de să zvârcolea, capigiul au înfipt hangerul în pânțele-i de i-au vărsat sângele: harapu ședea pe el de îi frângea grumazii, iar cebucciul și peșchergiu au început a țipa. Și când a slobozit pistoalele au sărit ciuhodarii și au sosit postelnicul cu ei. Dar capigiul au strigat: «Dur bre (stai mă), ferman», și au stătut toți, n-au îndrăsnit să facă nimic, dacă au auzit de ferman. Harapul au tăiat capul lui Vodă, încă izbindu-să Vodă viu și tăvălindu-să în sânge. Și puindu-i ștreangul în picioare i-au tras trupul pe scări jos în curte și dezbrăcându-l au luat banii, ceasornicul și inelele harapul, și trupul l-au lăsat în mijlocul curții gol. Iar doamna Hangerliului cu fetele ei și cu copiii țipa și sărea pe ferestre afară de frică, că se temea să nu o taie și pe ea și pe copiii ei. [...] Și

zăcând până a doua zi, nimenea nu îndrăznea să zică sau să întrebe ceva. Harapul au jupuit capul lui Vodă și spălând piele de sânge l-au umplut cu bumbac. [...] Harapul au pus capul lui Vodă pe o tavă și l-au dus la Doamna de l-au pus pe o masă să se uite la el zicându-i: «Iată capul bărbatului tău». Aceasta a făcut ca mai mare jale să dea doamnei și copiilor, să dea bani să-l rădice.²

Așa povestește Dionisie Eclesiarhul, un călugăr mărunț din Oltenia, care a lăsat una din ultimele cronici românești în stil vechi, ospățul dat la București, în 1798, în cinstea unui înalt demnitar turc, de către domnitorul Constantin Hangerli, și sfârșitul aceluiși domn, sugrumat în palatul său, din porunca Porții, la 18 februarie 1799.³

CAPITOLUL ÎNTÂI

UN PIC DE ISTORIE

ROMÂNII SUB JUGUL OTOMAN: PRIVIRE ASUPRA PRINCIPATELOR LA SFÂRȘITUL EPOCII FANARIOTE * CINE ERAU FANARIOȚII? * CĂLĂTORIA UNUI DOMNITOR DE LA CONSTANTINOPOL LA IAȘI POVESTITĂ DE UN TÂNĂR ARISTOCRAT FRANCEZ: D'HAUTERIVE FACE PARTE DIN ALAIUL LUI ALEXANDRU VODĂ MAVROCORDAT

„Nu mă tem nici de bănuiala că aş întrece măsura, nici de învinuirea că aş ponegri de voi spune că nu se află pe faţa pământului un neam de ticăloşi mai mârşavi decât fanarioţii“ – astfel se exprimă generalul conte de Langeron⁴, emigrat francez intrat în slujba Rusiei, în jurnalul său de campanie, şi continuă: „Ei sunt cei ce mijlocesc, cei ce pun la cale, aţâţă şi, adesea, duc la îndeplinire toate nelegiuirile ce se săvârşesc zilnic la Constantinopol de către o cârmuire sângeroasă, unde nici un fel de lege sau de credinţă nu domoleşte sălbăticia slujbaşilor ei, care, cu toţii (chiar şi cei mai înalţi dregători), sunt de obârşie proastă şi nu răzbesc în viaţa aceasta trecătoare decât împingându-şi vrăjmaşii la pieire sau ucigându-i.

Singurul ţel al tuturor acestor fanarioţi, ţintit încă din cea mai fragedă copilărie, este un loc de domnitor în Muntenia sau Moldova. Ca să-l atingă, nici o fărâdelege nu li se pare prea mare, nici o josnicie nu este prea umilitoare. De cumva vreun frate, unchi, văr sau chiar părinte se pun în calea năzuinţei lor, otrava sau secura călăului îi scapă de ei; căci atunci când nu-l poţi nimici tu însuţi pe cel ce-ţi poate dăuna îl pârăşti, iar la Constantinopol de la pâră, oricum ar fi ea, până la moarte nu este decât un pas. Lăcomia bine cunoscută a acestei nemernice cârmuii duce la locurile râvnite. Ca să ajungi până acolo rămâi sărac lipit, apoi furi şi jefuieşti ca să-ţi refaci averea.

Un domnitor proaspăt numit pleacă de la Constantinopol cu datorii de două-trei milioane de piaştri. După patru, cinci sau şase ani de domnie, se întoarce cu o avere de cinci-şase milioane, atunci

când i se lasă răgazul să le adune; însă îndeobște este alungat, surghiunit sau i se taie capul după câțiva ani de huzur sau dacă se află că a adunat o avere destul de mare ca să-i poată fi luată [...].

Ce să însemne oare un domnitor ca aceștia de nu poate căpăta ceea ce-și dorește decât prin nelegiuiri, jertfe și josnicii, și care vede tot timpul în fața ochilor, câteodată anume pregătită pentru el, sabia unui ucigaș sau uneltele de tortură de care rareori se întâmplă să scape? Un european, un om născut într-o țară civilizată nu poate pricepe de ce atâtea jertfe, de ce această viață hărțuită întruna de groază sau de uneltirea vreunei ticăloșii. Însă așa este viața fanarioților; s-au văzut copii de zece ani care spun: – Ce-mi pasă că mi se taie capul la treizeci de ani, dacă pot fi domnitor la douăzeci și cinci?⁵

Cine erau, așadar, fanarioții aceștia atât de huliți și pe ce căi ajunseseră ei, în secolul al XVIII-lea, să pună mâna pe cărmuirea țărilor române?

*

La început, jugul otoman a fost pentru români mai puțin apăsător decât pentru greci, bulgari, sârbi sau albanezi, ale căror state fuseseră nimicite, țările fiind transformate în pašalâcuri. Țara nu este ocupată prin forță militară, iar musulmanii nu au dreptul să se stabilească aici și să-și ridice moschei. Chiar și tributul, la început, este mai curând simbolul unei supunerii (sau al unei „neutralități binevoitoare”) decât o contribuție la bugetul imperiului: 10 000 de ducați pentru Țara Românească, 2 000 pentru Moldova. Numai că lucrurile se vor înrăutăți foarte curând. Poarta profită de schimbările de domnie pentru a spori, treptat, tributul anual. În ultimul pătrar al veacului al XVI-lea, asistăm la o creștere brutală: în 1593, tributul este de 65 000 de galbeni pentru Moldova și de 155 000 pentru Țara Românească.

Faptul se explică prin aceea că Imperiul Otoman, chiar și atunci când se află în culmea gloriei, trăiește peste posibilitățile sale și, ca atare, sărăcește încet, dar sigur. Ca și în Roma antică, balanța comercială deficitară duce afară metalul prețios. În mai puțin de două veacuri, asprul otoman își pierde trei sferturi din valoare.⁶

Situația s-a înrăutățit și mai mult după ce portughezii au descoperit drumul pe la Capul Bunei Speranțe, care, treptat, va duce la ruinarea comerțului ce trecea prin Egipt și Siria, două țări devenite provincii otomane. Pe deasupra, exploatarea sălbatică a țărilor agricole din imperiu duce la depopularea și transformarea în pustiuri a unor întregi regiuni din provinciile din Asia și Africa.

Aveau să vină apoi cele dintâi înfrângeri: imperiul nu va mai trăi din cuceriri și tributuri, ci, dimpotrivă, va fi silit să întrețină armate numeroase și costisitoare. Sunt motive temeinice care îl vor face să stoarcă și mai mult provinciile din Europa, cu deosebire țările române, incomparabil mai bogate.

Așa se face că nu este vorba doar de bani, storși cu nemiluita, ci și de altceva, cu urmări foarte grave: țările române sunt silite să participe din plin la aprovizionarea imperiului și, mai presus de toate, a capitalei lui, aflată atât de aproape. În secolul al XVIII-lea, observatorii străini susțin că o treime din aprovizionarea orașului Constantinopol vine din Principate. De aceea, în aceste țări turcii dețin monopolul la cumpărarea grânelor și a vitelor, cu prețurile impuse de ei. Iar prețurile acestea sunt tot mai scăzute față de prețurile pieței, pe măsură ce situația economică și monetară a imperiului se înrăutățește. La sfârșitul secolului al XVI-lea, prețurile nu sunt decât cu puțin peste jumătate din prețurile pieței. În fiecare an, la date fixe, trimișii Porții adună mii de tone de grâu și de orz, sute de mii de vite mari și de oi (un document din 1591 arată că 141 000 de oi au fost ridicate numai din Moldova). În vreme de război sunt ordonate rechiziții suplimentare. Ne putem închipui urmările dezastruoase ale unui asemenea sistem. La început, măsurile acestea lovesc cu deosebire în boieri, mari proprietari de pământ, singurii care aveau surplusuri pentru piața externă. Aceasta va determina, în parte, aventuroasa tentativă a lui Mihai Viteazul, ultima încercare importantă a țărilor române de a scutura jugul otoman.

Însă, cu timpul, măsurile acestea îl lovesc încă și mai tare pe țăran: nemaiputând, din puținul ce-i prisosește, să facă față dărilor și rechizițiilor, țăranul liber se îndatorează tot mai mult și, în cele din urmă, se dă pe sine, împreună cu familia și cu peticul lui

de pământ, pe mâinile moșierului din vecinătate. În felul acesta, se alcătuesc, în cea de a doua jumătate a secolului al XVI-lea și de-a lungul secolului al XVII-lea, imense latifundii stăpânite de boierii cei mari, în timp ce domeniul țărănimii libere se micșorează din ce în ce mai mult. Și încă ceva: țărănimea aceasta care, vreme de secole, dăduse cel mai mare număr de apărători ai țării, acum, când este transformată tot mai mult într-o masă de șerbi ce pot fi puși la dări și munci după bunul plac al stăpânului, nu va mai da – aproape deloc – ostași. Armata lui Mihai Viteazul este, în bună parte, o armată de boieri și de mercenari, ca în Occident.

Începând cu a doua treime a secolului al XVII-lea, chiar dacă în ambele țări mai apar câțiva domnitori iubitori de fast, ctitori de biserici și ocrotitori ai ortodoxiei pe tot cuprinsul Imperiului Otoman, cum au fost, de pildă, Vasile Lupu în Moldova, Matei Basarab, Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu în Muntenia, importanța lor militară a devenit neînsemnată.

De altfel, pentru a înăbuși în fașă orice pornire de independență, turcii întrețin acum garnizoane într-o adevărată salbă de „capete de pod“, enclave otomane la nordul Dunării; este vorba, de la apus spre răsărit și de la miazăzi la miazănoapte, de *raialele*: Turnu, Giurgiu, aflată la numai 60 de kilometri la sud de București; Brăila, la granița cu Moldova, apoi un triunghi mare în sud-estul Moldovei, care se populează cu tătari și căruia i se spune Bugeac sau Basarabia (nume pe care rușii îl vor extinde la tot estul Moldovei pe care aveau să-l alipească în urma tratatului de la București din 1812); în sfârșit, în susul Nistrului, raialele Tighina sau, pe turcește, Bender – unde Carol XII se va încăpățâna să aștepte trei ani ajutorul turcilor, după înfrângerea de la Poltava; și, la nord de tot, Hotin, în fața fortăreței poloneze Camenița.

Pe viitor, Principatele nu vor mai fi decât niște pionieri în jocurile marilor puteri, care încep să muște, puțin câte puțin, din Imperiul Otoman.

Ceasul fanarioților a sosit.

1 Domnița Elena Suțu, pictată la Constantinopol de admiratorul ei, Louis Dupré 2 Rochie de catifea cusută cu fir de aur și argint 3 Centură cu rubine și smaralde 4 Papuci cu care domnițele mergeau la hamam

1 2
3 4

Pagina XIV 1 Fes 2 Rochie 3 Ilic cusut cu fir și mărgean 4 Pafă 5 Pandantiv 6 Pungă de bani 7 Iminei cusuți cu fir și sîdef

Mihail II Suțu, dragoman al Porții, ultimul domn fanariot al Moldovei (1819–1821), membru al Eteriei, apoi ministru în Grecia eliberată. Pe cap poartă ișlic, probabil de sobol; anteriorul de atlas e încins cu șal, în care stă hangerul. Peste anterioru, o fermenea brodată, pe deasupra un biniș albastru căptușit cu samur.

CUPRINS

<i>Prefață la ediția românească</i>	7
<i>Introducere la ediția franceză</i>	13
PROLOG. SCENE DE SFÂRȘIT DE VEAC	17
<i>Un ospăț dat pentru Capudan-pașa de către Constantin Vodă Hangerli</i>	19
<i>Cum a pierit acesta, chiar în palatul său, sugrumat cu lațul</i>	20
I UN PIC DE ISTORIE	23
<i>Românii sub jugul otoman: privire asupra Principatelor la sfârșitul epocii fanariote</i>	26
<i>Cine erau fanarioșii?</i>	29
<i>Călătoria unui domnitor de la Constantinopol la Iași povestită de un tânăr aristocrat francez: d'Hauterive face parte din alaiul lui Alexandru Vodă Mavrocordat</i>	35
II DOMNUL	41
<i>Un despot absolut și precar: numirea și înscăunarea domnitorului</i>	43
<i>Palatele de la București și Iași</i>	51
<i>„Ceremonia de trezire“ a lui Alexandru Vodă Moruzi</i>	56
<i>Autoritatea domnitorului: limitele ei</i>	61
<i>Marii dregători</i>	64
<i>Administrarea provinciilor, justiția</i>	68
<i>Cine plătea impozite?</i>	73
<i>Tribut oficial și dări paralele</i>	79
<i>Domnitorii fanarioși ca agenți politici ai Porții</i>	90
<i>Cum se călătorea în Principate: poșta cea mai rapidă din lume... și, fără îndoială, cea mai inconfortabilă: căruța</i>	92
<i>Diferite păreri despre fanarioși</i>	100

III BOIERII

107

Boierii moldovalahi văzuți de străini: port, casă, caracter 109 Ion Ghica povestește nemaipomenita misiune a „contelui” Dudescu pe lângă Bonaparte 122 Luxul orbitor al boierilor 124 Schimbarea moravurilor la începutul veacului 127 Saint-Marc Girardin și jeluirea bătrânului boier 131 Obârșia clasei boierești; bogăția și puterea „marilor boieri” 136 Pământeni și fanarioți; originea împărătească a Cantacuzinilor din veacul al XVI-lea și „mica istorie” a unor Paleologi din veacul al XIX-lea 141 Boierii mari de curte și boierii de țară; boierii decăzuți sau mazilii; parveniții sau ciocoi 151

IV BISERICA

157

Clerul înalt și popii de țară 159 Latifundiile episcopiiilor și ale mănăstirilor; mănăstirile „închinat” și celelalte 162 Unde vedem o față bisericească uneltind ca să pună mâna pe o moștenire 166 Religia poporului: credință și superstiții 169 Un fapt divers: abjurarea nereușită a tinerei Zenaida 174 Amintirea martiriului lui Constantin Brâncoveanu 177

V ORAȘUL

183

Bucureștii: palate, dughene și cocioabe 185 Piețe și hanuri 192 Petreceri 195 Iașii și orașele din Moldova 198 Poporul de rând, meseriașii și negustorii: apariția burgheziei 201 Străini și alogeni – armeni, evrei, aromâni... 202 Consuli: trufia protejaților lor 211 Breslele – inclusiv cea a cerșetorilor; primele manufacturi, primele agitații sociale 215 Administrația municipală și păstrarea ordinii 220 Amestecul puterilor publice în viața privată – ajungând să declare neîntemeiate plângerile mamelor cu copii din flori... 224 Sănătatea și lucrările edilitare; epidemiile; medici și vraci 227 Educația: popi români, didascaloi greci și preceptori francezi 241 Academiiile domnești de la București și Iași 245

VI ȚĂRANII

251

Felurite păreri despre starea jalnică a țăranilor 253 Cei de la câmpie și cei din ținuturile de sus: „moșneni” și „răzeși” 263 Transhumanța;

pădurea: codru-i frate cu românul 265 Satul și familia: habitatul, portul, hrana; datini și obiceiuri 269 Țăranca: tânăra gazdă a lui d'Hauterive 280 Riturile de căsătorie 285 Părerii despre caracterul țăranului 290 Regimul funciar: țăraniii proprietari de pământ și țăraniii dijmași, la fel de asupriți de fisc; când se „spârgea“ satul 295 Rezistența mai mult sau mai puțin pasivă; moartea unui ciocoi 304

VII ȚIGANII

309

Robi dintotdeauna 311 Sedentari și nomazi; țigani domnești și țigani mânăstirești sau boierești; netoții 311 Alte fapte diverse: țigăncușa din iatac și răzbunarea rândușului Grigore; „bucătarul francez“ al doamnei Profira Cantacuzino și emanciparea celor din urmă robi din Moldova 317

VIII PE VREMEA LUI PASVANTOGLU: RĂZBOI, PRĂPĂD ȘI JALE

327

Calamitățile naturale și cele mai puțin naturale; jafurile cetelor lui Pasvantoglu. Gloata cerșetorilor domnește o zi la București 329 Al cincilea război ruso-turc pe teritoriul Principatelor, 1806–1812 332 Minunata primire pregătită de arnăuți la București generalului Miloradovici 332 Boierii mari, pe ascuns, răstoarnă alianțele 333 Tratatul de pace la hanul lui Manuc; dacă trimisul lui Napoleon la Poartă ar fi fost mai puțin flușturistic, astăzi n-ar fi existat o problemă a Basarabiei 336 „Volintiri“, panduri și haiduci; cum l-a pedepsit Bujor haiducul pe un boier sperjur 338 Lucrurile se petrec la fel și la vârful scării sociale: Lagarde-Chambonas este martor la capcana întinsă marelui-amiral Rahmiz-pașa, căruia, de față cu vodă Caragea și cu toată curtea lui, un capugiul împărătesc îi taie capul 341 Ciurma lui Caragea 342 Vâlvătaia din 1821: Eteria și Tudor Vladimirescu 347 Turcii ocupă cele două principate: represiunea 353 Se non e vero... ce a făcut Marieta Ghica pentru a-l scăpa de secura gâdelui pe necredinciosul ei iubit 354

IX RENAȘTERE SUB DOMNII PĂMÂNTENI

359

Revoluție în arte și în literatură: influență germană, influență franceză 361 *Alfabetul de tranziție* 372 *La orașe se trăiește ca la Paris; „bonjuriști“ și „farmazoni“* 374 *Noua ocupație rusă și Regulamentul Organic, 1828–1834* 377 *Soarta țăranilor sub noul regim* 384 1848: *poeți și revoluționari; zorile vremurilor noi* 387

<i>Note</i>	393
<i>Bibliografie</i>	421
<i>Lista ilustrațiilor alb-negru</i>	433
<i>Lista ilustrațiilor color</i>	439
<i>Glosar</i>	445
<i>Repere cronologice (1800–1848)</i>	449
<i>Indice</i>	451